

Ігор ДАЦКІВ

ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ КОНТАКТІВ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО З КРАШАМИ АНТАНТИ

У статті розглядаються питання, пов'язані із зовнішньополітичною і дипломатичною діяльністю Української держави в період національно-визвольних змагань. Автором проаналізована низка важливих заходів гетьманської держави Павла Скоропадського щодо встановлення дипломатичних контактів з країнами Антанти.

Ключові слова: гетьман, Антанта, дипломати, переговори, уряд.

Досвід дипломатичної діяльності доби Української революції 1917 - 1921 рр. привертає до себе увагу як процес українського державотворення. Аналіз зовнішньополітичної активності українських урядів та її уроки зможуть запобігти можливим помилкам і невдачам, краще зрозуміти джерела української дипломатії, її традиції. Розгляд українського питання та його місця у політиці великих держав, аналіз між геополітичних устремлінь у Центрально-Східноєвропейському регіоні та підвалин зовнішньополітичної концепції приводить до розуміння основних тенденцій сучасних історичних процесів у Європі.

Напрями зовнішньополітичної активності України та її місце у політиці держав Антанти потребують подальшого глибокого дослідження на підставі аналізу та узагальнення тих, які вже є в обігу, нових документів, розвитку та переосмислення уже існуючих уявлень і тверджень на основі залучення до наукового обігу нових документальних матеріалів та здобутків української і зарубіжної історіографії.

Висвіхлення дипломатично! діяльносх! Украшсько! Держави почалося ще у проєсі визвольних змагань. У цьому контекст! значний і_нхерес викликають пращ безпосередшх учасниов украшсько! революцн, яи були оргашзахорами зовішньопоштитчно! служби. Серед найбшп акхивних учасниов цих подш хреба вщзначихи В.Винниченка, М.Грушевського, Д.Дорошенка, В.Липинського, І.Мазепу, П.Хрисхюка [1] ха ш. До середини 30-х роив ними було закладено юхорюграфічний фундаменх вивчення досвщу Украшсько! держави 1918 року.

Гехьманська Держава у радянсый юхорюграфп згадувалася дуже рщко, все зводилося до висвіхлення партизансько-щдшльн! вишн з авсхро-шмецькими окупанхами. Висвіхлення проводилися, як правило, не в науковш, а у поштитчшй площисш. Радянсыа ісхорпКН А.Карпенко, М.Супруненко [2] ха міні змальовували зовнішньополіхичну дкльшсгь уряду Скоропадського виняхково у чорних фарбах.

За роки незалежносх! найбільш дохичними до досщджувано! хеми ехали пращ Д.Веденеєва, О.Кучика, О.Реєнха, В.Солдахєнка, В.Соловійово! [3] ха ш. Для них характери білыша об'єкхившєхь, фундаменхальний меходологічний щдхід, крихичний щдхщ до подій.

Гехьманах згщно з міжнародною правовою пракхикою щдхвердив і прийняв на себе Всі укладєш угоди і зобов'язання попереднього керівницхва Украши. Вже у перших заявах і декларацях ПСкоропадський наголошував, що його Украшська Держава є миролюбною і щиро прагне розвивахи дружш схосунки з шшими крашами для визнання п свіховим сшвховарисхвом як важливо! умови незалежносх! ха вільного суєшльн-єконошчного розвихку.

Уліхку 1918 р. Скоропадський, його уряд і зовішньополітичне відомсхво розпочали пошуки порозумшнн з Анханхою. Вони сподівалися відновихи конхакхи з крашами Заходу, встановлєш наприюнщ 1917 року й роярваш Бресхом, щоб розбудувахи на гхньому гру_нхі схосунки, яи б забезпечили визнання Украши повноправним суб'єххом шжнародно! поліхики. Союз іс Центхральними

державами взагалі не Міг утворити сприятливі умови для здійснення цього перспективного завдання. Першим кроком до реалізації мети було встановлення дипломатичних стосунків із нейтральними країнами.

Долаючи опір шматів та труднощів, пов'язаних з вшною в Сврош, українська дипломація влітку 1918 року зуміла знайти шлях до встановлення перспективних, з точки зору виходу на країни Антанти, контактів, передусім із Швейцарією. Зусиллями талановитого дипломата Г.Лукашевича вдалося заснувати в Берліні посольство, яке вш очолив, та консульства у Женеві й Цюриху. У ній ж дш українське посольство в Берліні домоглося встановлення дипломатичних відносин з Іспанією, Голландією та Швецією, згодом з Італією, Данією, Норвегією. Хоча до визнання Української Держави не дійшло, без сумніву, все це сприяло її зближенню з Антантою і США [II, 17 - 20].

Відзначимо активну діяльність посла в Болгарії О.Шульгіна, якого Всі знали як палкого прихильника орієнтації зовнішньої політики на Антанту. Перебуваючи у Софії, вш зав'язав тісні стосунки з дипломатами Англії, Франції, Італії. У доповідних записках міністерству до Києва він наголошував, що кшчесть війни наближається і треба активно встановлювати контакти з країнами Антанти. "Наша орієнтація попередня втратила свою силу, - писав вш Д.Дорошенко. - Треба обов'язково гхати до Америки, Франції, Англії. Не треба це робити у формі офіційної. Нашвурядова, нашвгромадська, невелика, але солідна депутація була б дуже до речі. Сподіваюся, що вшна так або інакше до зими закінчиться. Тоді прийде наш "Судний день", до якого ми зовсім не готові" [III, 51]. Причому О.Шульгін повсюди заявляв, що у переговорах з представниками Антанти він пропонує не наполягати на виводі шмеческих військ з України з тим, щоб вони допомогли їй вистояти шд натиском більшовицької Росії [III, 51].

Тодішній Міністр закордонних справ Д.Дорошенко згадував, що у ті часи Українська Держава прагнула перейти до рішучих кроків у реалізації планів встановлення дипломатичних відносин з країнами Антанти, але Шмеччина і Австро-Угорщина, шдком зрозуміло, виступили категорично проти будь-яких акцій

у цьому напрямі. Все ж у вересні 1918 року до Франції спрямовано дипломатичну Місію на чолі з М.Могилянським, а до Англії та США - Місію Г.Коростовця. “В половині жовтня австрійський представник у Києві принц Фюрстенберг, - продовжував мійотр, - заявив Гетьманові, що його уряд “не має нічого проти того, щоб українське правительство шукало контакту з Антантою”. Ще раз ще висловилося у такому ж дусі шмецьке керівництво [8, 147]. Міністр закордонних справ Шмеччини Зольф відверто заявив Дорошенкові, щоб Україна шукала для себе порятунку в Антанті, оскільки вже очевидна її перемога у війні.

2 жовтня посол Ф.Шейнгель писав, що ашгаз В.Нурімового і зовнішнього стану Шмеччини свідчить: вона - на граті військової поразки і внутрішнього хаосу. Отже, ситуація нагально вимагає розпочати пошуки стосунків з Антантою, яка здатна забезпечити Українській державі, і незалежність. Посол повідомляв, що йому достовірно відомо про ініціативу Антанти надіслати в Україну союзні війська, якщо про це буде пропонувати її уряд [7, 151].

Ломаною подією у процесі повороту зовнішньої політики у бок Антанти стала участь української делегації під керівництвом Г.Коростовця у конференції країн Антанти в Яссах на початку листопада 1918 р. [1, 8 - 9]. У вербальній ноті до учасників Г.Коростовець наголошував, що Україна прагне зберегти свій суверенітет і налагодити тісні співробітництва з країнами Антанти, не претендуючи на негайне визнання. На зустрічах і переговорах з послами Франції Де Сент-Орюном та Англії Г.Баркляем він доповщав, що Україна вимушена була підписати Брестський договір, коли війська більшовицької Росії зайняли Київ, окупували значну територію держави і встановлювали у ній свою владу. На жаль, зазначав Г.Коростовець, країни Антанти не надали практичної допомоги, тому Україні довелося шукати її у Центральних державах.

Але українською делегацією не вдалося переконати представників альянсу. Зокрема, колишній віце-французький консул у Києві Е.Енн - основний консультант з українських справ заявив Г.Коростовцю, що Захід вважає гетьмана

П.Скоропадського германофшом, а Україну - лише частиною Велико! Росії. Поели Францн, Англп та США дотримувалися такси ж точки зору й вели переговори з представником Украши як іs приватною особою (зокрема, 7 листопада). Щоправда, де Сент-ОріоН заявив украишети, що у майбутньому ставлення краш Антанти до Украши залежатиме вщ того, яку допомогу надасть Кшв союзникам у їх боротьб1 за вщновлення порядку в Росії. І.Коростовець попереджав представниюв Антанти про неминучу агресію Москви проти Украши і, оскшкы шмщ створити украшську армію не дозволили й залишають її беззахисною, пропонував надюлати свої вшська. Треба додати, що делегашя біної Росії в Яссах шд проводом ПМшюкова в заявах до Антанти категорично заперечувала саомстшнють Украши і вважала и лише частиною Росії, вщновлено! теля лшвшцацн більшовицької влади Росії' [5, 120 - 130]; [8, 409 - 411].

ІШж тим, ситуація на фронтах світової війни восени 1918 року зазнавала радикальних змш: 26 вересня розгорнувся широкий наступ вшськ Антанти шд загальним командуванням маршала Францн Ф.Фоша на Західному фронті. За умов неминучо! поразки шмецько! армії на Заході вже 29 вересня вийшла з вшни Болгарія, а невдовзі - Туреччина. У середині жовтня внаслідок шднесення національно-визвольного руху поневолених народів і_мперії та катастрофи на галшському фронті почався розпад Австро-Угорщини, на уламках яко! творилися нові держави, зокрема Чехословаччина, Польща та Західно-Українська Народна Республка. 9 листопада у результат революційних подій у Шмеччиш заюнчила своє юнування кайзерівська монархія, а 11 листопада 1918 року у Комп'еш було шдписано перемир'я. Шмеччина визнала свою поразку, зобов'язалася вивести свої вшська з окупованих територій, зокрема з Украши.

Геополітичне становище Українсько! Держави і безпосередня загроза агресії з боку більшовицької Росії у разі виводу шмецько-австрійських військ спонукали уряд П.Скоропадського терміново вжити Всіх заходів для збереження незалежності. Та лише наприкінці жовтня шмці розв'язали руки гетьманові П.Скоропадському в його пошуках порозуміння з

Антантою. Щоправда, на початку жовтня Антанта вже розпочала виявляти штерес до Украши. Газета “Голос Рабочего” у її дш повщомляла, що до Києва прибула вшськова мкая США й очнсуюгься прибуття багатьох делегащй союзниюв. Крі_м того, зазначалося у нш, прибулий іс Ясс кур’ер допотив керівникові справ мшютерства закордонних справ Платову про його контакти з пред ставниками Антанти. З цього ж питання мав розгорнуту доповщ прибулий іс Софи посол О.Шульгин [4].

Шмеччина та Австро-Угорщина у її дш вже не перешкоджали П.Скоропадському у заходах якнайшвидшого встановлення стосунюв з кранами Антанти. У жовтш 1918 р. австршський повірений у Києві доповщав мшютрові закордонних справ до Вщня, що гетьман посилено намагається вступити в контакти з представництвом США, на що мшютр вщшдав: “Я повщомив гетьмана, що ми, в принциш, не проти того, щоб украшський уряд шукав контакпв з Антантою” [9, 178 - 179].

Уряд Гетьманату та його дипломатичний корпус докладали Всіх зусиль для того, щоб теля тдписання 11 листопада перемир’я між Антантою і Шмеччиною шмецья війська залишилися в Украли до сформування власно! армій. П.Скоропадський звернувся з офіційним проханням до Антанти пролонгувати присутшь шмецьких вшськ на деякий час. Зрештою, це збіглося з позицією союзників, яи шд час тдписання перемир’я рекомендували Берліну залишатися на деякий період в УкраАт. Така перспектива стурбувала Москву. Виступаючи на засіданш Всеросшського Центрального Виконавчого Комітету, Лешн заявляв: “Англо-французи говорять - ми в Украшу прийдемо, але поки там немає наших вшськ, ви, шмщ, не виводьте свет війська, а то там візьме гору Радянська влада” [6, 6].

П.Скоропадський намагався переконати союзниюв, що Украша проводитиме політику Ясного зближення з ними, і допомога та шдтримка дуже вигшна обом сторонам. Вагомим аргументом гетьмана були його ТісНі стосунки з Доном, останш переговори з генералом П.Красновим і розвиток зв’язюв іс Кубанню. Адже щ державы утворення становили основну

антибшыповицьку вшськову силу на швдш Росії й разом з Украшою могли суттєво вплинути на перебіг боротьби з Москвою, яку розгортала Антанта.

У щ напружеш дш Берлш все ж вирішшв виводити свел вшська з Украши, хоча нимало впливових дїячїлв, особливо серед вшськових, не шдтримували цього заходу. Генерали Е.Людендорф, М.Гофман, В.Гренер виступили проти негайного виводу вшська, внаслідок чого Украшська Держава втратить незалежнють. У щї ситуацї 14 листопада 1918 року, як зазначав Д.Дорошенко, “не бачучи шде опори не тшьки для збереження Украшсько! Держави, але й для охорони краю вщ неминучо! руши, Гетьман зважився на дуже тяжкий крок, який йому в тих трапчних обставинах здавався самотнім рятунком: на проголошення ще! федеративного зв'язку з майбутньою неболяпєвицькою Росїєю” [8, 414].

У Грамотї, по суї, зверненш до украшського народу, П.Скоропадський наголошував, що теля заюнчення сштовю! вїйни у зв'язку з реальною загрозою втратити державшєй,, єдиний шлях для Украши, який шдтримує Антанта, є федеративний союз іс Доном, Кубанню та шшими народами велико! Росії. Цей крок буде запорукою “забезпечення економїчно-культурного розвитку шлого украшського народу на мшних шдставах національно-державшл самотнють” [8, 415].

Приймаючи таке неоднозначне ршення, Скоропадський вважав його швидше декларативним і скерованим на порятунок незалежності Украши, безборонно! перед бшыповицькою загрозою. Цим актом вш, безумовно, схиляв Антенту до визнання Украшсько! Держави. Крім цього, теля вщновлення велико! Росії Украша поещала б у федераш! одне з перших мюць. Нимало історїюв вважають, що саме ця Грамота стала одним іс найважливіших поштовхїлв для антигетьманського повстання.

Того ж дня гетьман доручив створити новий кабшет Міністрїв С.Гербелю - прихильниковї зовшшньо! політики з орієнтацією на Антенту. Мшютром закордонних справ став Гафанаєєв. У першому документ^ схваленому новим урядом як програма дїй, були таю завдання: відбудовувати єдину Росію

на засадах федерації з умовою збереження Україною державності; забезпечити краху під анархії та бшшповизму; на демократичних засадах провести вибори до Державного Союму; здійснити аграрну та соціальну реформи [8, 415 - 416].

Останні акції Гетьманату похвалили його стосунки з Антантою. У середині листопада маршал Франц Ф.Фох, один з головних керівників антибільшовицької боротьби, доповідав президентом! Ж.Клемансо, що в Україні виникає ситуація, яка сприяє розгортанню військових операцій на швидш Росії з метою: 1) прикрити Україну від більшовицьких військ, що планують зайняти Київ і Харків; 2) зберегти порядок в Україні й надати їй можливість створити власне нездатне військо; 3) через Україну встановити зв'язок із Доном, арміями П.Краснова та А.Денікіна, а також із Гетьманським Заходом. Для реалізації цих завдань маршал Ф.Фох пропонував установити стосунки з Україною, домовитися з її урядом про порядок і силу втручання, а також доручити загальне керівництво операціями в Україні командувачеві Дунайської армії дивізійному генералові Бертелью, який має виставити на швидш України 12 французьких і грецьких дивізій [6, 15 - 16].

У листопад! 1918 року, особливо після вибуху 15 листопада антигетьманського повстання Директорією під проводом С.Петлюри і Винниченка, Антанта похвалила активність в Україні. К головний представник - французький дипломат у Києві Е.Енно, який розташувався в Одесі, оприлюднив особливі претензії до шмецького командування. Упродовж місяця він чотири рази звертався телеграмами до шмців і категорично заявляв, що Антанта визнає єдиний уряд в Україні - саме ПСкоропадського. А Всі питання військово-політичного характеру та самовизначення будуть розв'язані після прибуття військових сил крах Згоди до Києва. У зв'язку з тим, що шмецьке військове командування практично прихильно ставилося до антигетьманських сил, укладало з Директорією угоди про нейтралітет, чим сприяло Директорією, Е.Енно вимагав військами відновлювати і підтримувати порядок, зокрема у Києві, до прибуття військ Антанти, які не допускають вступу загонів С.Петлюри до столиці!.

22-го листопада Е.Енно звернувся до уряду Гетьманату з телеграмою: “Антанта виршшла шдтримати Кшвський уряд, а саме гетьманський уряд. Це робиться в нади на утримання порядку у кра! аж до прибуття антантського персоналу. Армп Антанти прибудуть до Ваіної краши не як вороги чи гнобителі, але як друзі народу, що боровся на нашому боці впродовж двох роїв” [10, 166 - 167]. Водночас вш знову звернувся до шмецького командування і впливово! у вшськах Ради солдатських депутатв, створено! у Києв! Е.Енно знову попередив, що Антанта шдтримує владу гетьмана Скоропадського, й закликав їх до приходу союзних вшськ шдтримувати порядок [10, 166 - 168].

Проте Антанта з великим зашзненням визнала де-факто Украшську Державу, своєчасно не вжила реальних заходів для її шдтримки. Шмецью вшська в Україш не зреагували на заклики союзників, і при фактичнш їх шдтримш незначним силам Директоре вдалося подолати ошр гетьманшв і опанувати Києвом. 14 грудня П.Скоропадський зрікся влади і вшхав до Шмеччини. Украшська Держава припинила своє існування. К змінила Украшська Народна Республіка шд проводом Директоре. Вже 19 грудня вона надіслала державам Антанти ноту, в якш заявила, що Украша не потребує їхньої допомоги і шдтримки (а саме цього домагався гетьман П.Скоропадський) і вимагає вивести їхн війська з Украши. Нове керівництво Украши посшхом зруйновало досягнув великими зусиллями гетьмансько! дипломатії порозумшннн з провідними крашами Європи.

Джерела та лтратура

I. Центральний державний архів вищих органшв влади і управління (далі ЦДАВО України). - Ф. 3766. - Он. 1. - Спр. 121.

II. ЦДАВО Украши. - Ф. 3766. - Он. 1. - Спр. 142.

III. ЦДАВО Украши. - Ф. 3766. - Он. 3. - Спр. 2.

1. Див.: Винниченко В. Вадродження наци: Історія украшськш революції (марець 1917 р. - грудень 1919 р.): В [3-х ч.] - К; Відень: Б. в., 1920. - Ч. 1. - 348 с; Ч. 2. - 328 с; Ч. 3. - 535 с; В'ячеслав

Липинський: 3 етстолярюн спадщини. - К.: Б. в., 1996. - 190 с;
Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. [Репринт. вид.]. - К.:
Либідь, 1996. - 696 с; Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле,
1914 - 1920. - Мюнхен: Б. в., 1969. - 467 с; Мазепа І. Україна в огні й
бурі революції. - К.: Темпора, 2003. - 608 с; Христюк П. Замітки і
матеріали до історії української революції 1917 - 1920 рр. - Вадень: Б.
в., 1921. - Т. 1. - 152 с. - Т. 2. - 204 с. - Т. 3. - 160 с.

2. Див.: Карпенко А.Е. Иностранная военная интервенция на
Украине, 1918 - 1920. - Харьков: Б. и., 1966. - 51 е.; Супруненко Н.И.
Очерки истории гражданской войны и иностранной военной
интервенции на Украине. - М.: Б. и., 1966. - 455 с.

3. Див.: Веденеев Д.В. Дипломатична служба Української
держави 1917 - 1923 роки. - К.: Національна академія СБУ, 2007. -
261 с; Кучик О. Українсько-французькі взаємини (листопад 1918 -
березень 1919 року) // Збірник науково-методичних праць. - Вип. V. -
Видавництво ЛДУ. - Львів, 1999. - С. 68 - 81; Реєнт О. Павло
Скоропадський. - К.: Альтернативи, 2003. - 304 с; Солдатенко В.
Зовнішньополітичний курс гетьманської держави Павла
Скоропадського // Україна дипломатична. Науковий щорічник. - К.,
2004. - Вип. IV. - С. 336 - 354; Соловйова В.В. Дипломатична
діяльність українських національних урядів 1917 - 1921 рр.:
Монографія / Вадп. ред. О.П.Реєнт. - Кішв - Донецьк: Ін-т історії
України, 2006. - 394 с.

4. Воля. - Вадень, 1918. - 14 лист.

5. Городня Н.Д. Позиція західних держав (США, Англія, Франція)
щодо державної України // Питання нової та нової історії. - К.,
1994. - Вип. 40. - С. 120 - 130.

6. Гражданская война на Украине 1918 - 1920 гг. Сборник
документов и материалов. - Т. 1, кн. 2. - К.: Б. и., 1967. - 491 с.

7. Деникин А.И. Гетманство и Директория на Украине // Революция на Украине по мемуарам белых. - М.; Л.: Госиздат, 1930. - С. 132 - 185.

8. Дорошенко Д. Історія України 1917 - 1923 рр.: Т.2. Українська
Гетьманська Держава 1918 року. - Ужгород: Б. в., 1930. - 510 с.

9. Крах германской оккупации на Украине. - М.: Б. и., 1936. - 478 с.

10. Нагаевський І. Історія Української держави двадцятого
століття. - К.: Український письменник, 1993. - 414 с.

Дацкив Игорь. Установление дипломатических контактов гетмана П.Скоропадского со странами Антанты. В статье рассматриваются вопросы, связанные с внешнеполитической и дипломатической деятельностью Украинского государства в период национально-освободительных движений. Автором проанализирован ряд важных мероприятий гетманской державы Павла Скоропадского по установлению дипломатических контактов со странами Антанты.

Ключевые слова: гетман, Антанта, дипломатия, переговоры, правительство.

Datskiv Ihor. The establishment of diplomatic relations of hetman Pavlo Skoropadskyi with the countries of Antanta. In the given article we analyse the questions concerning the foreign policy and diplomatic activity of the Ukrainian state during the period of Ukrainian liberation movement. The author analysed a number of important steps of Pavlo Skoropadskyi hetman state concerning the establishment of diplomatic relations with the countries of Antanta.

Key words: hetman, Antanta, diplomats, negotiations, government.